

Косик Оксана Іванівна¹

к.б.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна

E-mail: o_kosyk@ukr.net

Овчаренко Валерія Андріївна²,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

E-mail: crosoboy9ua@gmail.com

ІСТОРІЯ МІСТОБУДУВАННЯ ВЕЛИКОГО НОВГОРОДА. ЕВОЛЮЦІЯ І ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АРХІТЕКТУРИ СТАРОДАВНЬОГО НОВГОРОДА У XI — XV СТ. ТА ОЗЕЛЕНЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОГО ВЕЛИКОГО НОВГОРОДА

Анотація: у статті розглядається історія формування міста Великий Новгород через призму містобудівних заходів на етапах закладання міста у X ст. (у XI - XII ст. за іншими версіями), торговельно-ремісничого розвитку і житлового розширення, монгольської навали та дроблення, Другої світової війни, повоєнних часів і його сучасного стану. Вказані особливості архітектурно-планувальної структури Новгорода, характерні для більшості давньоруських міст, а також власні ідентичні риси міста, які вирізняють його з поміж інших, як на початку формування так і в сучасних реаліях.

На основі аналізу збережених до наших днів пам'яток архітектури побудованих у XI — XV ст., до і після утворення вічової республіки, виявлена еволюція архітектурних стилів у вибраній історичний проміжок часу. Серед них такі знакові споруди як Новгородський дитинець, вал Окольного міста й Олексіївська (Біла) вежа, Софійський собор, Ніколо-Дворищенський собор, Церква Спаса на Нередиці та багато інших церков, соборів і храмів.

Показаний сучасний стан озеленення Великого Новгорода у зв'язку з екологічною ситуацією, кліматом, географічними чинниками на прикладах вже наявних, реконструйованих, тільки закладених, нещодавно реалізованих парків, скверів, інших зелених зон загального користування.

Представлений один з сучасних проєктів парку, спрямованих на покращення стану озеленення міста та раціонального використання вільного простору, з зазначеними його недоліками та перевагами, а також доцільністю реалізації.

Наведена суб'єктивна оцінка сучасного стану озеленення міста в цілому і на прикладі окремо взятих парків, лісопарків, скверів, набережних тощо, а також у порівнянні з минулими роками. Для цього використовувалися вже згаданий вище проєктний план, також офіційні зведення результатів ремонтних робіт по благоустрою на адміністративному сайті міста.

¹ © Косик О.І.

² © Овчаренко В.А.

Ключові слова: Великий Новгород, стародавній Новгород, озеленення, еволюція архітектури, парки, сквери, проєкт.

Постановка проблеми. Великий Новгород – місто з багатою історією, що зберегло значну частину архітектурних пам'яток і тісно пов'язане з давньою історією нашого народу. Дослідження його модернізації, урбанізації та містобудівних рішень, зі всіма недоліками й перевагами цих процесів, може допомогти в аналізі подібних міст на теренах України й не тільки. Аналіз сучасного стану озеленення територій, перш за все загального користування, також може допомогти у знаходженні цікавих і ефективних рішень для озеленення наших міст, з урахуванням помилок допущених при озелененні Великого Новгорода. Дані дослідження у контексті географічних і кліматичних чинників, екологічної ситуації, за яких відбувається озеленення Великого Новгорода допоможе у розв'язанні проблем зеленого будівництва на територіях зі схожими умовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історії й особливостей кожного періоду в архітектурі Новгорода, її вплив на унікальність міста та світогляд новгородців в різні проміжки часу представлені у книзі І.Кушніра [1].

Передумови створення Новгорода, його початкове формування, перехід від скупчення поселень до закладання майбутнього повноцінного міста проаналізовано Є. Носовим і А. Плахоніним [2], [6].

Унікальність Новгородської школи в архітектурі й інших видах мистецтва, а також її вплив на подальше формування

«обличчя» міста описана В. Лазаревим [3].

Інформація, щодо екологічного стану атмосфери і води у Великому Новгороді, їх показники надані компетентними органами й відповідними установами [4], [5].

Методичний матеріал щодо ґрунтів досліджуваної території був взятий з компетентних сайтів дистанційної освіти [7].

Карти, що ілюструють розбудову міста, починаючи з 17 ст. представлені на історично-туристичному сайті [8].

Про відбудову Новгорода в повоєнні роки Щусевим досить детально розповів журналіст «Комсомольської Правди» О. Сабельський [9].

Для правдивості і підтвердження інформації усі дані зіставлялися з даними, наданими на офіційному сайті адміністрації Великого Новгорода [10].

Однак загальної характеристики щодо стану озеленення Великого Новгорода досі не написано.

Мета. На основі аналізу збережених пам'яток архітектури встановити можливі критерії й помилки у збереженні архітектурних пам'яток інших міст. Завдяки дослідженню містобудівних рішень впродовж історії Великого Новгорода і їх наслідків, зрозуміти і визначити рівень комфорту життя людей сьогодення у місті. Розкрити позитивні та негативні аспекти сучасного озеленення Великого Новгорода. Означити перспективи подальшого озеленення території міста.

Основна частина. Великий Новгород (до 1999 року офіційна назва — Новгород) — місто в Росії, на березі

річки Волхов, за 6 км від озера Ільмень, адміністративний центр Новгородської області. Площа 90,08 км².

Офіційною датою виникнення Новгорода прийнято умовно вважати 859 рік, виходячи зі згадки міста в Никонівському літописі. Але дані археологічних досліджень засвідчили, що «міста у IX ст. ще не було».

Новгород, що виник серед боліт на вологому ґрунті, характеризується феноменальним ступенем збереження своїх старовинних побудов. Це засвідчило існування в межах

майбутнього Новгорода в X ст. декількох окремих невеликих поселень, розділених пустопорожніми просторами. На іншій території, частина якої розташована навіть у центральних районах, життя почалося в XI, XII, а часом і в XIV ст. Об'єднання цієї рихлої доміської структури в «город» відбулося поступово на рубежі X — XI ст. навколо загальноміського храму і єпископського двору. Будівництво Дитинця (кремля) і кам'яного Софійського собору в середині XI ст. завершило цей процес [2], [6].

План древнього Новгорода (с ікони XVI в.)

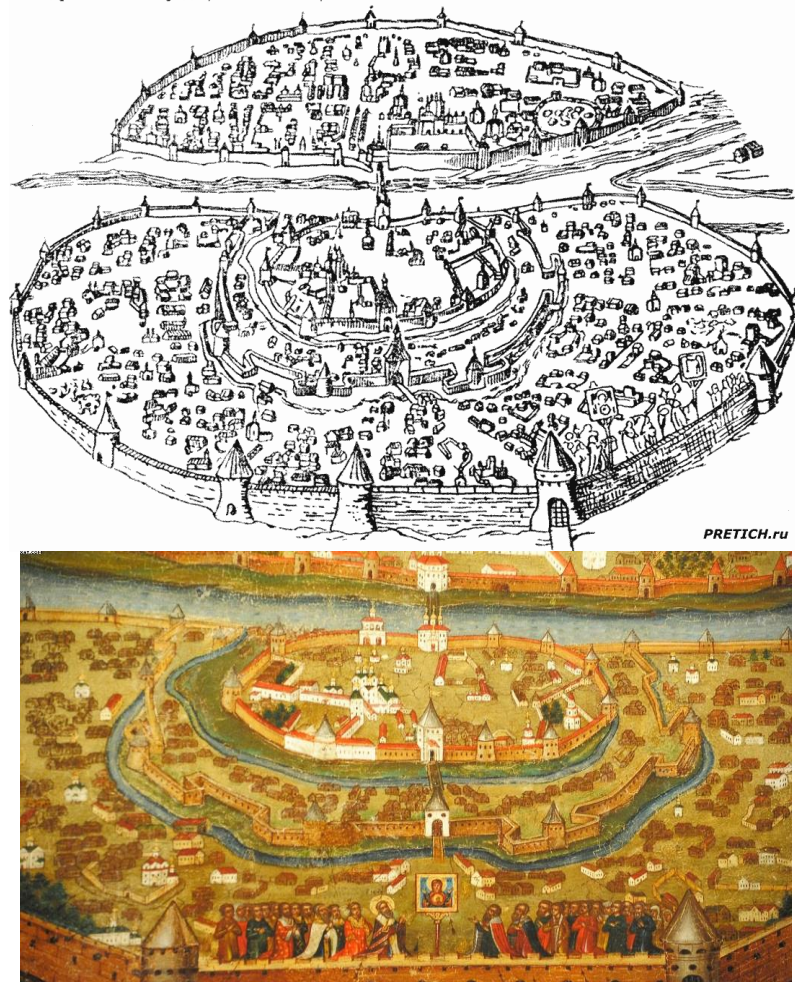

Рис.1. План давнього Новгорода (з ікони 16 ст.) (зверху); сама ікона (знизу).

Архітектурно-планувальна структура Новгорода, як і інших давньоруських міст, характеризувалася виділенням територій ремісничо-

цехового призначення. З ростом ремесла і торгівлі на Софіївському і Торговому боках в XII — XV ст. сформувалися житлові райони (кінці).

Поселення (кінці) спочатку склалися з розділених садиб і не мали вулиць. Між садибами перебували пустирі. Таких садиб було кілька в кожному кінці. Поступово вони розросталися, з'єднуючись один з одним дорогами-прообразами майбутніх вулиць. В кінці багатьох доріг-вулиць на вільних територіях будувалися церкви. У міру забудови та освоєння нових територій, вулиці подовжували й знову в кінці них споруджувалася нова церква. Чим більше вулиця віддалялася від ріки Волхов, тим більше на ній було церков. Так складалася планувальна структура міста.

Особливістю Новгороду є те, що він був і залишається розділеним на дві частини — Торговий і Софіївський боки, кордоном між якими є річка Волхов. У минулому цей поділ мав не тільки географічний характер, але також відбивався і на внутрішній історії міста. Суперництво жителів Торгової та Софіївської сторін нерідко призводило до відкритих зіткнень на Великому мосту через річку.

Новгород не піддався монгольській навалі; хоча він і платив данину Орді,

але зберіг унікальні пам'ятки давньоруської архітектури домонгольського періоду і був єдиним з древніх російських міст, що уникнув занепаду і дроблення в XI — XII ст.

Друга світова війна завдала величезної й багато в чому непоправної шкоди як пам'ятникам самого міста, так і його околицям. Згоріли всі дерев'яні будівлі. Було зруйновано практично все міське господарство і промислові підприємства, перетворені в руїни всесвітньо відомі пам'ятники новгородського зодчества.

Перші роки відновлення Новгорода були найважчими для городян. Їм доводилося жити в землянках, підвалах. Були відсутні необхідні будівельні матеріали, украй бракувало робочих-будівельників. Через нестачу матеріалів на цеглу було розібрано збережені коробки будівлі Міської думи й торгових рядів на Ярославовому дворі. Була наполовину розібрана аркада Гостиного двору, проте після втручання істориків вона була відновлена і в даний час формує неповторний вигляд Торгової сторони з боку річки Волхов.

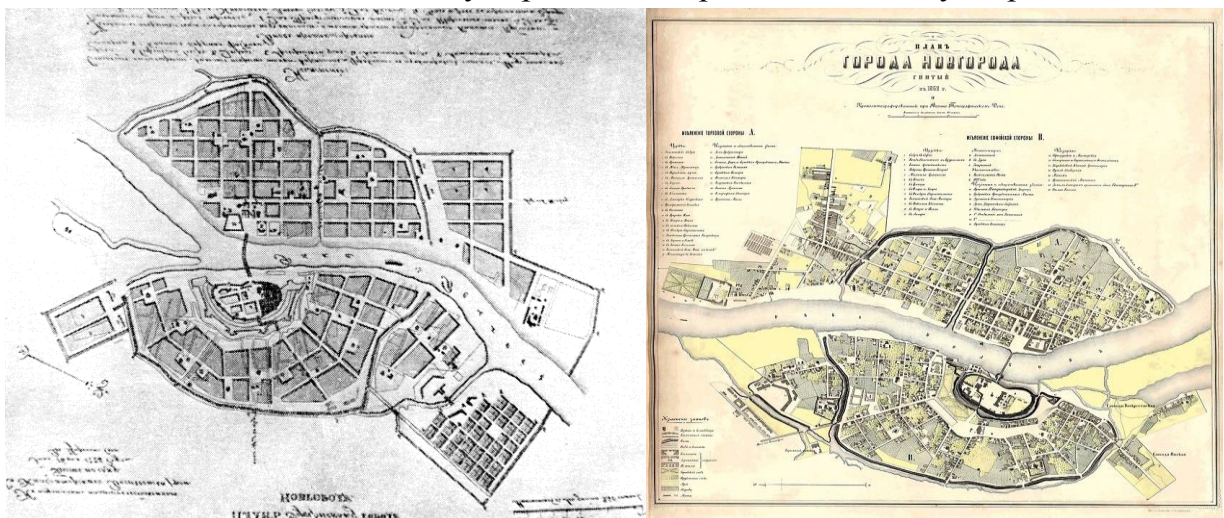

Рис.2. Генеральний план Новгороду 1778 р.(зліва); Новгород у 1862 році (зправа) [8].

Відновлювальні роботи в Новгороді не могли проводитися без генерального плану. До роботи над проєктом генплану був притягнутий архітектурний колектив, очолюваний академіком А. В. Щусевим. В основу генплану міста було покладено принцип органічного поєднання нового будівництва з пам'ятниками

давньоруського зодчества шляхом активного включення останніх в сучасну забудову міста. Даний генплан реалізований далеко не повністю, адже надалі в центрі міста з'явилося висотне будівництво, промислові підприємства, заради економії зводилися будівлі типової для радянського простору архітектури [1], [9].

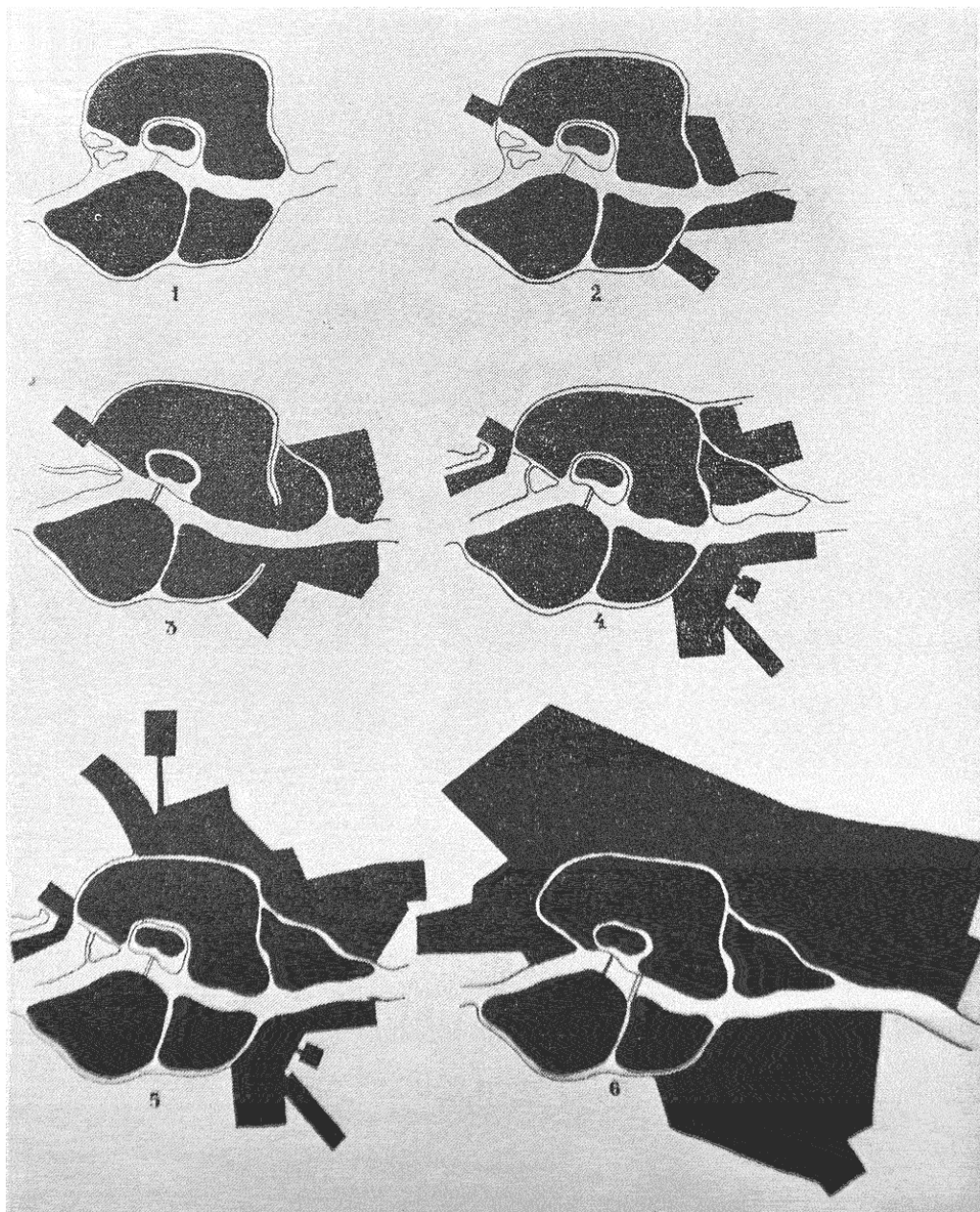

Рис.3. Схема територіального розвитку Новгорода: 1. Місто в межах земляного вала. 2. Місто в 17-му ст. 3. Місто за планом 1756 року. 4. Межі міста за планом 1834 р. 5. Місто за планом 1907 р. 6. Місто з післявоєнного плану [8].

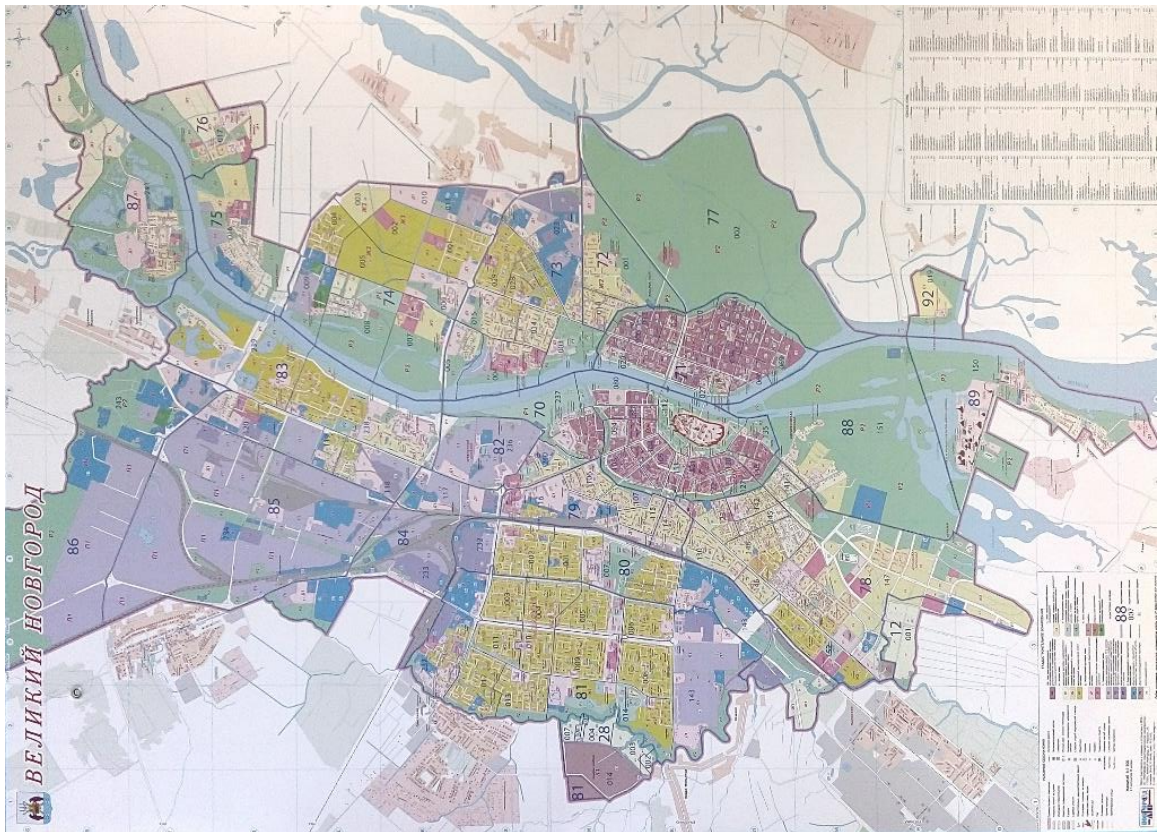

Рис.4. Карта сучасного Великого Новгород.

Рис.5. Покровська вежа дитинця та Покровська церква (кінець XVII ст.) (ліворуч);
Олексіївська (Біла) башта (праворуч).

Рис.6. (зліва направо і зверху вниз) Софійський собор; Ніколо-Дворищенський собор; Георгіївський собор Юр'євого монастиря; собор Різдва Богородиці в Антонієвому монастирі.

Що стосується архітектури стародавнього Новгород, то найважливішою частиною міста були міські укріплення. Центральна фортеця Новгорода — Новгородський дитинець виникає вже з 1044 року. Все місто по колу охоплював так званий Окольне місто (Також Оборонні споруди Новгорода). Нині від комплексу оборонних споруд, крім дитинця, збереглися вал Окольного міста і Олексіївська (Біла) вежа.

Найважливішим спорудженням стародавнього Новгород до виникнення вічової республіки став Софійський собор, побудований в 1045 — 1050 роках. Разом з дитинцем він

утворював монументальний центр міста, яка об'єднувала навколо себе окремі поселення (кінці). Навпроти дитинця, на Ярославовому дворі, в 1113 році був закладений Ніколо-Дворищенський собор — композиційний центр Торгового боку, який став після 1136 року головним вічевим храмом Новгорода. Крім того, в 1119 році був побудований Георгіївський собор, в 1117—1119 рр. — Собор Різдва Богородиці в Антонієвому монастирі.

Завдяки будівництву соборів, церков, монастирів, цивільних і житлових будівель, оборонних споруд, Новгород у XV ст. являв собою

величезний архітектурний комплекс. Виразність його архітектури наростала в міру наближення до центру і водночас, як би вливаючись в навколишній пейзаж, розчинялася через незліченні окремо розташовані споруди та монастирі, які своєрідним намистом оперізували міську територію. Особливо слід відзначити вплив

західноєвропейських архітектурних течій на зодчество стародавнього Новгороду.

Риси романського стилю простежуються в образі церкви Федора Стратилата, унікальною пам'яткою готичної архітектури є Владична палата новгородського кремля.

Рис. 7. (зліва направо і зверху вниз) Церква Іоанна на Опоках; церква Федора Стратилата; Владична палата новгородського кремля з різних ракурсів.

Архітектура періоду Київської Русі виділяється монументальною простотою, пластичною міццю, компактністю об'ємів при відносній складності її просторових композицій. У 2-ій половині 12 ст. домінують більш скромні, невеликі одноголові 4-стовпні храми. З кінця 13 — початку 14 ст. зодчі

Новгорода, що став найбільшим культурним центром Русі, прагнуть посилити виразність архітектурної композиції, використовуючи інколи елементи романського стилю, застосовуючи трилопатеві завершення фасадів. У струнких урочистих спорудженнях 2-ї половини 14 —

початку 15 ст. наявна ошатність, вільне використання декоративних елементів, що поєднуються з ясністю загального образу. В середині 15 ст. в церковній архітектурі розвиваються архаїчні тенденції. З кінця 15 ст. мистецтво Новгорода втрачає своєрідність і розвивається в загальній течії російської

культури [3]. Що стосується сучасного озеленення міста, то, в основному, зелені території знаходяться або навколо сформованих історичних пам'яток і не є самостійним закінченим прикладом ландшафтного мистецтва, або оточують місто по периметру.

Рис.8. (зліва направо і зверху вниз) Церква Петра і Павла; церква Успіння на Волотовому полі; церква Георгія в Старій Ладозі; церква Миколи на Липні.

На Софійській стороні в Новгороді Великому широко розкинувся, обрамляючи стіни дитинця з трьох сторін, Кремлівський парк. Це унікальне, повне зелених насаджень, місце, подібними якому можуть похвалитися небагато сучасних міст, знаходиться в історичній частині міста.

У 2008 — 2009 роках площу парку відновили й упорядкували. У 2011 році дане місце вдруге відзначили як лауреата конкурсного відбору «Кришталеве колесо» в категорії «Найкращий парк розваг з кількістю відвідувачів від 250 до 500 тисяч осіб на рік».

Проте мало хто заперечить твердження, що два парки на 215 тис. жителів Великого Новгороду, м'яко кажучи, замало. Ситуація настільки плачевна, що в міських парках просто небезпечно знаходиться з маленькою дитиною. Її там або задавлять, або затопчуть. Кремлівський парк сьогодні

— це місиво з пішоходів, велосипедистів, ролерів, колясок і самокатів.

Тому у квітні був представлений проект парку 1150-річчя Великого Новгороду. На невеликому клаптику землі збираються увіткнути: скейт-парк; байк-парк; павільйон прокату велосипедів і роликів; майданчик для катання на роликах; доріжка для роликів; дитяче містечко; майданчик для спокійного відпочинку; пагорби для катання на скейтах та роликах; парк кованих фігур; «сухі ставки» і струмок, що з'єднує їх (з каменів і піску); майданчики для відпочинку; лабіринт з чагарників; ігровий павільйон з кафе; площа перед комплексом; квітники та чагарники; прогулянково-бігові доріжки; центральна площа; парадний майданчик перед спортивним комплексом; сад каміння; штучний ставок з «рваного» каменю і кругляка, дерев'яний місток тощо.

Рис.9. Проект парку «1150-річчя Великого Новгороду».

Парк будується методом «зрівняти все з землею і побудувати з нуля». У місті вже є практично готові парки, потрібно просто дати офіційний статус і включити в перелік об'єктів, які обслуговуються як парки — прибирання, вивезення сміття, стрижка газонів і кущів, прибирання снігу. Нехай формально це не парки, але реально, люди там відпочивають вже зараз. Таких місць багато: набережна річки Веряжка в західному районі, лісопарк між Колмовським мостом і Дерев'яницьким кладовищем (умовно Дерев'яницький лісопарк), і «Червоне поле», і «Скит», і район у Рюрикового городища і т.п.

Уся паркова інфраструктура може з'являтися поступово, з часом, без якихось величезних разових вкладень.

У Дерев'яницькому лісопарку, для початку, досить закрити в'їзд для автомобілів, поставити контейнери для сміття, почати на регулярній основі косити траву і прибирати територію. Зараз цей лісопарк перетворений в один великий смітник. На другому етапі рекомендовано організувати простий тротуар з одного кінця парку в інший. Не потрібно ніякого асфальту і

тротуарної плитки. Це дорого й абсолютно не обов'язково в парку. Більш того, це може бути не тротуар, а проста ґрунтова доріжка з відсіву. На цьому ж етапі можна подумати як лісопарк прорідити, які кущі та дерева вирубати, а які залишити. Може щось навпаки досадити. Ну а далі парк може розвиватися в будь-якому напрямку. У лісопарку мальовничі заливні луки й берег ріки Волхов. А ґрунтові доріжки можна і потрібно використовувати не тільки в лісопарках, а й у центральних міських парках. Правильно побудовані ґрунтові доріжки мають ідеальну жорсткість для ходьби і бігу.

Зелені території потрібні не тільки для жителів міста, а й для стабілізації екологічної ситуації. В останні роки основну частку забруднень (до 70%) складають викиди автотранспорту. І хоча індекс забруднення атмосфери Великого Новгороду в даний час складає 4,0-4,2 (низький), його можна зменшити мінімум вдвічі завдяки зеленим територіям [4]. Також здійснюється регулярний аналіз проб води з річки Волхов. Якість вод в річці в останні роки не змінюється і води як і раніше характеризуються як

Рис.10. Фотофіксація окремих територій Дерев'яницького лісопарку.

«забруднені». Води річки в районі міста протягом декількох років забруднені міддю, марганцем, залізом. Важливим є озеленення водойм [5].

Звичайно, треба враховувати, що для озеленення Великого Новгороду потрібні не тільки кошти і бажання, а і велика праця. У першу чергу це стосується ґрунтів. У Великому Новгороді та його околицях поширені малородючі дерново-підзолисті ґрунти, для яких характерні підвищена кислотність і невеликий вміст гумусу, а також підзолисто-болотні, дерново-карбонатні та болотні ґрунти. Для підвищення родючості дерново-підзолистих ґрунтів слід проводити вапнування, вносити підвищені дози органічних і мінеральних добрив, вести боротьбу з водною ерозією, поступово поглиблювати орний шар. Заболочені ґрунти у природному стані

малопродуктивні й використовують їх здебільшого під сіножаті. Агрономічної цінності болотні ґрунти набувають після меліорації (осушення). На болотних ґрунтах після осушення треба вносити калійні та фосфорні добрива. Крім того, у перші роки освоєння з метою підвищення інтенсивності мікробіологічних процесів необхідно також вносити й азотні добрива. Після осушення кислих боліт їх треба вапнувати. Для посилення гуміфікації та прискорення розкладання торфу вносять бактеріальні добрива. Оптимізація використання дерново-карбонатних ґрунтів полягає в управлінні ґрунтовими режимами та процесами, покращенні властивостей ґрунтів на основі внесення оптимальних доз органічних і мінеральних добрив, мінімізація обробітку, впровадження контурно-меліоративної системи землеробства [7].

Рис. 11. (зліва направо і зверху вниз) Парк «Луговий»; сквер «Водників»; парк «30 років Жовтня»; парк «Юності».

Висновки. На основі проведеного дослідження можна виділити основні архітектурні риси стародавнього Новгороду, історичні передумови й найважливіші містобудівні рішення, які стали причинами його сучасного вигляду. Аналіз стану сучасних парків та інших зелених територій міста, а також майбутніх проєктів у цьому напрямку, дають зрозуміти, що, на жаль, місто не проводить систематичного розв'язання проблеми нестачі зон рекреаційно-ландшафтного призначення для відпочинку жителів міста. Якщо ж якісь зрушення відбуваються, то вони, зазвичай, непередумані, економічно нераціональні і незакінчені, при тому, що місто має потенціал у цій галузі.

Перспективи подальших досліджень. Надалі планується дослідити засоби, які допоможуть покращити стан зелених зон у Великому Новгороді. Можливо, будуть запропоновані проєкти нових парків.

Література

1. Кушнин И. И. Архитектура Новгорода. — Л.: Стройиздат, 1991.
2. Носов Е. Н. Новгородская земля: Северное Приильменье и Поволховье // Русь в IX—XI веках: археологическая панорама / Ин-т археологии РАН; отв. ред. Н. А. Макаров. — Москва; Вологда: Древности Севера, 2012 — С. 118—119.
3. Лазарев В. Н., Искусство Новгорода, М., 1947; его же, Новгородская иконопись, М., 1969; История русского искусства т. 2, М., 1954; Всеобщая история архитектуры, т. 3, 6, М., 1966—68; Древнерусское искусство. Художественная культура Новгорода, М., 1968.
4. Индекс загрязнения атмосферы (ИЗА) Великого Новгорода от 26 января 2013 на Wayback Machine.
5. Индекс загрязнённости вод (ИЗВ) Волхова в районе Великого Новгорода от 26 января 2013 на Wayback Machine.
6. А. Г. Плахонін. Новгород Великий // Энциклопедия історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наук. думка, 2010. — Т. 7 : Мл — О. — С. 441.
7. Методический материал для уроков краеведения "Почвы Новгородской области": <http://urok.1sept.ru/статьи/528615/>.
8. Старые карты Великого Новгорода: <https://turfront.ru/pub-190>.
9. А. Сабельский, Как академик Щусев Новгород спасал: "КП-Великий Новгород".
10. Офіційний сайт адміністрації Великого Новгорода: <https://www.adm.nov.ru/page/33060>.

References

1. Kushnyr Y. Y. Arkhytektura Novhoroda. — L.: Stroyizdat, 1991.
2. Nosov E. N. Novhorodskaya zemlya: Severnoe Priyil'men'e y Povolkhov'e // Rus' v IX—XI vekakh: arkheolohyeheskaya panorama / Yn-t arkheolohyy RAN; отв. red. N. A. Makarov. — Moskva; Volohda: Drevnosty Severa, 2012 — С. 118—119.
3. Lazarev V. N., Yskusstvo Novhoroda, M., 1947; eho zhe, Novhorodskaya ykonopys', M., 1969; Ystoryya russkoho yskusstva t. 2, M., 1954; Vseobshchaya ystoryya arkhytektury, t. 3, 6, M., 1966—68; Drevnerusskoe yskusstvo. Khudozhestvennaya kul'tura Novhoroda, M., 1968.
4. Yndeks zahryaznenyya atmosfery (YZA) Velykoho Novhoroda ot 26 yanvarya 2013 na Wayback Machine.
5. Yndeks zahryaznennosti vod (YZV) Volkhova v rayone Velykoho Novhoroda ot 26 yanvarya 2013 na Wayback Machine.
6. А. Н. Plakhonin. Novhorod Velykyy // Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny : u 10 t. / redkol.: V. A. Smoliy (holova) ta in. ; Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. — K. : Nauk. dumka, 2010. — T. 7 : MI — O. — S. 441.
7. Metodycheskyy materyal dlya urokov kraevedenyya "Pochv Novhorodskoy oblasti": <http://urok.1sept.ru/stat'y/528615/>.
8. Starye karty Velykoho Novhoroda: <https://turfront.ru/pub-190>.
9. A. Sabel'skyy, Kak akademyk Shchusev Novhorod spasal: "KP-Velykyy Novhorod".
10. Ofitsiyunny sayt administratsiyi Velykoho Novhoroda: <https://www.adm.nov.ru/page/33060>.

Аннотація

Косик О.И., Овчаренко В. А. *История градостроительства Великого Новгорода. Эволюция и сравнительная характеристика архитектуры древнего Новгорода XI — XV вв. и озеленения городского пространства современного Великого Новгорода. В статье рассматривается история формирования города Великий Новгород через призму градостроительных приемов от закладки города к его современному состоянию.*

На основе анализа сохранившихся до наших дней памятников архитектуры XI — XV вв. обнаружена закономерность смены архитектурных стилей в выбранный исторический промежуток времени. Показано современное состояние озеленения Великого Новгорода в связи с экологической ситуацией, климатом, географическими факторами и тому подобное. Представлен один из современных проектов парка с указанными его недостатками и преимуществами, а также целесообразностью реализации.

Приведенная субъективная оценка современного состояния озеленения города в целом, а также по сравнению с прошлыми годами.

Ключевые слова: Великий Новгород, древний Новгород, озеленение, эволюция архитектуры, парки, скверы, проект.

Abstract

Kosyk O.I., Ovcharenko V. *History of urban planning in Veliky Novgorod. The evolution and comparative characteristics of the architecture of ancient Novgorod of the XI — XV centuries and landscaping the urban space of modern Veliky Novgorod. The article discusses the history of the formation of the city of Veliky Novgorod through the prism of urban planning techniques at the stages of foundation of the city in the tenth century. (in XI - XII centuries. in other versions), trade and craft development and housing expansion, the Mongol invasion and fragmentation, World*

War II, postwar times and its present state. The peculiarities of the architectural and planning structure of Novgorod are characteristic of most ancient cities, as well as their own identical features of the city that distinguish it from others, both at the beginning of formation and in modern realities.

Based on the analysis of the architectural monuments of the 11th — 15th centuries, before and after the formation of the eternal republic, that have survived to our days. A pattern of a change in architectural styles in the selected historical period of time was discovered. Among them are such landmark buildings as the Novgorod Detinets, the shaft of the town and the Oleksiyivska (White) Tower, St. Sophia Cathedral, St. Nicholas Cathedral, the Church of the Savior on Neredytsia and many other churches, cathedrals and temples.

The current state of gardening in Veliky Novgorod is shown in connection with the environmental situation, climate, geographical factors on the examples of already existing, reconstructed, only laid, recently realized parks, squares, other green public areas. One of the modern park projects, aimed at improving the state of landscaping of the city and rational use of free space, with its indicated disadvantages and advantages, as well as the feasibility of implementation, is presented.

The given subjective assessment of the current state of greening the city as a whole and the example of individual parks, forest parks, squares, embankments, etc., as well as compared with previous years. For this purpose, the above-mentioned project plan was used, as well as the official summary of the results of renovation works on the city's administrative site.

Keywords: Veliky Novgorod, ancient Novgorod, gardening, the evolution of architecture, parks, squares, project

*Стаття подана до редакції 01.08. 2019р.
Стаття прийнята до друку 14.08.2019 р.*